

**«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ
ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРАСЫ:
ЗЕРТТЕУ, ТҮСІНДІРУ ЖӘНЕ САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

атты «XII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

17–18 сәуір, 2020 жыл

PROCEEDINGS
of International Scientific and Methodical Conference
«XII Orazbayev Readings» on the theme
**«THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF ANCIENT AND
TRADITIONAL SOCIETIES OF CENTRAL ASIA:
PROBLEMS OF STUDY, INTERPRETATION AND PRESERVATION»**

17–18 April, 2020

**«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРАСЫ:
ЗЕРТТЕУ, ТҮСІНДІРУ ЖӘНЕ САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**
атты «XII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ И СПОРТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ОРТАЛЫҚ МУЗЕЙІ
«ТАҢБАЛЫ» ТАРИХИ-МӘДЕНИ ЖӘНЕ ТАБИҒИ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОРЫҚ-МУЗЕЙІ
«ЕСІК» МЕМЛЕКЕТТІК ТАРИХИ-МӘДЕНИ ҚОРЫҚ-МУЗЕЙІ

«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-
МӘДЕНИ МҰРАСЫ: ЗЕРТТЕУ, ТҮСІНДІРУ ЖӘНЕ САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ» атты
«XII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

17–18 сәуір, 2020 жыл

PROCEEDINGS
of International Scientific and Methodical Conference
«XII Orazbayev Readings» on the theme
«THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF ANCIENT AND TRADITIONAL
SOCIETIES OF CENTRAL ASIA: PROBLEMS OF STUDY, INTERPRETATION AND
PRESERVATION»

17–18 April, 2020

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-методической конференции
«XII Оразбаевские чтения» по теме
«ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ ДРЕВНИХ И ТРАДИЦИОННЫХ ОБЩЕСТВ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ, ИНТЕРПРЕТАЦИИ И СОХРАНЕНИЯ»

17–18 мая, 2020 г.

Алматы
«Қазақ университеті»
2020

Редакция алқасының төрағасы

Ғ.М. Мұтанов – техника ғылымдарының докторы, академик,
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры

Редакциялық алқа:

Т.С. Рамазанов – эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ғылыми-инновациялық жұмысы жөніндегі проректоры, ф.-м.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі; **Нұрсан Әлімбай** – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейінің директоры, профессор; **М.С. Ноғайбаева** – эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың тарих, археология және этнология факультетінің деканы, т.ғ.к., доцент; **Ә.Т. Төлеубаев** – т.ғ.д., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры; **Ғ.Қ. Омаров** – эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың археология, этнология және музеология кафедрасының доценті; **Ғ. Теміртон** – PhD, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі директорының орынбасары; **Г.Р. Мұхтарова** – «Есік» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-музейін директоры; **М.О. Амирғалиев** – «Таңбалы» тарихи-мәдени және табиғи мемлекеттік қорық-музейінің директоры.

Жауапты редактор

Р.С. Жуматаев – PhD, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Археология, этнология және музеология кафедрасының меңгерушісі

Құрастырушы

Б.Б. Бесетаев, А.Е. Ергабылов

«Орталық Азияның ежелгі және дәстүрлі қоғамдарының тарихи-мәдени мұрасы: зерттеу, түсіндіру және сақтау мәселелері» атты «ХІІ Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары / Жауапты ред. Р.С. Жуматаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 530 б.

ISBN 978-601-04-4727-1

«ХІІ Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдарының жинағына Қазақстан және іргелес өңірлердің археологиясы мен этнологиясының, музей ісінің бүгінгі күнгі өзекті мәселелеріне арналған зерттеулер енген. Материалдар жинағы археологтарға, этнологтарға, тарихшыларға және қалың көпшілікке арналған.

В сборник материалов международной научно-методической конференции «ХІІ Оразбаевские чтения» вошли актуальные исследования, посвященные современным проблемам археологии, этнологии музеологии Казахстана и сопредельных регионов. Материалы сборника предназначены археологам, этнологам, историкам и широкой общественности.

© Эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2020

ISBN 978-601-04-4727-1

ХАБАРЛАР

Д.Ә. Талеев

Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты

Алматы қ., Қазақстан

E-mail: doc19_59@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН АРХЕОЛОГИЯСЫНЫҢ ЗАҢҒАРЫ

Қазақстан археологиясының қалыптасуына, Халықаралық Ұлы Жібек сауда жолының тарихын зерттеуге, Қазақстанда қала мәдениетінің пайда болып, дамуын зерттеуге, Тәуелсіз Қазақстанның археологиялық ғылыми орталығын құрып, дамытуға, кәсіби мамандарды дайындауға, археологиядан халықаралық ғылыми-тәжірибелік байланысты қалыптастыруға үлкен үлес қосып жүрген, қазақтың айтулы азаматы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық ғылым академиясының академигі Карл Молдақыметұлы Байпақов тірі болғанда биыл 80 жасқа (17.11.2020 ж.) келер еді.

Карл Молдақыметұлы Байпақов Қазақстанда археология ғылымын қалыптастырып, ғылыми жолға қоюшы, ұлттық археологияның іргетасын қалаушылар Ә.Х. Марғұлан мен К.А. Ақышевтің әрі шәкірті, әрі үзеңгілес әріптесі еді деуге болады.

1940 жылдың суық күзінде (17.11.40), қарапайым тарихшылар Молдақымет пен Лидияның отбасында дүниеге келген Карлдың тарихшы-археолог болуы заңды құбылыс деуге келеді. Өйткені оның бүкіл балалық шағы Талғар қаласының маңындағы ортағасырлық қаланың қираған орнында пайда болған төбенің маңында өткен. Бала күннен қыш ыдыстардың сынықтарын жинап өскен жасөспірім Карл археологияның тарихтың құпия беттерін ашуға қосар үлесінің мол екендігін жазбай таныған болса керек. Дүниеге келгеннен кейін көп ұзамай басталған сұрапыл соғыс (1941 ж.) оны әкесінен мәңгі айырды. Танк әскерлерінің гвардия аға лейтенанты Байпақов Молдақымет 1944 жылы наурыз айының 3 күні Украина жерінде, Корсунь-Шевченко операциясы кезіндегі ұрыста ерлікпен қаза тапты. Мектепті алтын медальмен бітіргеннен кейін Карл Молдақыметұлы Ленинградтағы А.А. Жданов атындағы мемлекеттік университетінің археология кафедрасына түсті. Туғанан зерек жас ізденуші университет қабырғасынан бастап ортағасыр қалаларын зерттеуге көңіл қояды. Университетте ол Ресей археологиясының атақты майталмандары М.А.Артамонов, М.П.Грязнов, В.Ф.Гайдукевич, П.И.Борисковский, Б.Б.Пиотровский, В.М.Массн секілді профессорлардан дәріс алған.

П.И. Лерх, В.В. Бартольд, А.Н. Бернштам секілді шығыстанушылардың Қазақстандағы зерттеулерімен танысқан ол әдегеннен ортағасырлық қалаларды зерттеу мәселесіне қызығады. Студент кезіндегі ғылыми жетекшісі В.М. Массонмен бірге Түркіменияға экспедицияға барып, Каратөбе, Алтынтөбе секілді мекен-жайларда жүргізілген қазбаларға қатысты. Қарақұм каналы салынып жатқан аймақтағы Хауз-хан қалашығын қазуға, әйгілі Мервтің орнында жүргізілген қазбаларға араласты. Әріптесі, әрі ескі досы К.А. Ақышовтың өтініші бойынша В.М. Массон Карлды ортағасыр археологиясына баулыды. 1962 жылдың жазында Тараз археологиялық экспедициясына шақырылған Карл Байпақов іс сапармен Отырар өңіріне барып, ондағы Отрартөбе, Көкмардан, Құйрықтөбе, Алтынтөбе, Мардан-Күйк, Пшақшытөбе секілді қалашықтармен алғаш танысады. Осы сапар барысында жиналған материалдар негізінде Студент – археологтардың бүкілодақтық конференциясында «К вопросу о локализации главного города Отрарского оазиса в IX-XI вв» атты тақырыпта жасаған баяндамасы арнайы жинақта жарияланды. Кейіннен «Отрартөбе и городища Отрарского оазиса в средние века» тақырыбына диплом жұмысын жазып, оны аброймен қорғады.

1963 жылы университеті тамамдаған жас маман сол жылы Қаз ССР ҒА жанындағы Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих, археология және этнография институтының аспирантурасына конкурс бойынша қабылданады. Аспирантурада жүрген кезде Жетісудың қалаларын зерттеуге ден қойды. Жетісу археологиялық экспедициясының құрамында К.А. Ақышевтің жетекшілігімен жүргізілген үйсіндердің мекен-жайы Ақтас пен ортағасырлық Құлан қаласының орнындағы қазбаларға қатысты. Балқаштың күнгей бетінде, Іленің көне арнасында және солтүстік-шығыс Жетісуда жүргізілген археологиялық зерттеулер ғылыми қорытындыланды. Қазір көпшілікке жақсы танымал Антоновка қалашығы ортағасырлық Қойлық қаласының орны екендігін Байпақов сол кездің өзінде шамалаған болатын. 1966 жылының жазында Іле Алатауының бауырайындағы Талғар қалашығы мен Есік, Түрген аймақтарының ескерткіштері зерттелді. Жетісу экспедициясының құрамында жүріп жинаған ғылыми мәліметтер «Раннесредневековые города и поселения Семиречья (VI-XII вв.)» деген тақырыпқа кандидаттық

диссертацияны К.А. Ақышовтың жетекшілігімен жемісті қорғауына негіз болды. Археологиядан ғылыми жұмысты дер кезінде аяқтау өте сирек кездесетін құбылыс. Қазақстан археологиясының тарихында аспирантураға бөлінген мерзім аралығында ғылыми диссертация жазып, өз уақытында қорғағандардың бірі ұстазы Акшевтен кейін осы К.М. Байпақов болатын. Өзіндік жергілікті ерекшеліктері мен қатар Шу, Талас өңірі мен Оңтүстік Қазақстанның қала мәдениеттерімен ортақ белгілері бар жаңа қалалық өркендеу аймағының ашылуы кандидаттық зерттеудің басты жаңалығы болды. Диссертациялық зерттеудің барысында Карл Молдақметұлы Жетісу өңірі қалаларының археологиялық картасын жасап, оларды қалашықтар, ауылдық мекен-жайлар, бекініс-қалашықтар, төрткүлдер, керуенсарайлар деген түрлерге топтастырды. Жетісу қалаларының мерзімделу жүйесін жасады.

Қазақстан археологиясының қарқынды даму жолына түскен ХХ ғасырдың 60-70 – жылдары Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанның ежелгі және ортағасырлық қалаларын зерттеу ісі кең қанат жайды. К.А. Ақышевтің бастауымен Оңтүстік Қазақстанның Арыс, Бадам өзендерінің бойы мен Сырдарияның ортаңғы ағысындағы қалаларды зерттеу қолға алынды. Карл Молдақметұлы осы зерттеулердің қайнаған ортасында жүрді. Алғашқыда Қазақстан ғылым академиясының тарих, археология және этнография институтының кіші ғылыми қызметкері ретінде еңбек жолын бастаған Карл Молдахметұлы 1971 жылы аға ғылыми қызметкер дәрежесіне көтерілді. 1973 жылы осы институттың ортағасыр археологиясы бөлімін басқарып, археология музейін алғаш құруға үлес қосты.

1969 жылы Қазақстан археологиясының зертханасына айналған Отырар қаласының орнындағы қазба жұмыстары басталды. Ғылыми зерттеулерді жүйелі жолға қою мақсатымен Отырар археологиялық экспедициясы құрылды. Отырартөбеге салынған стратегиялық қазба ондағы мәдени қыртыстар мен құрылыс қабаттары IV-VI ғасырлардан XVII-XVIII ғасырларға дейінгі аралықта кезектесіп қалыптасқандығын анықтады. Карл Молдақметұлы Отырар археологиялық экспедициясы басшысының орынбасары міндетін атқарды. Отырартөбе мен оның айналасындағы Көкмардан, Құйрықтөбе, Марданкүйік, Ақтөбе секілді көптеген қала орындарында жүргізілген зерттеулер Қазақстан тарихына үлкен жаңалықтар әкелді. Отырар оазисі мен Қаратаудың күнгей бөктеріндегі ежелгі қалалар қоса зерттелді. Археологияның бірқатар теориялық мәселелері, соның ішінде ескерткіштердің географиялық орналасуы, этникалық тиістілігі мен қалаларды балаиалау мәселелері қарастырылды. Отырар мен Отырар оазисінде жүргізілген зерттеулердің негізінде алғашқы монографиялық еңбек (Акишев, Байпақов, Ерзакович, 1972) жарық көрді. Сол еңбектің авторларының бірі К.М. Байпақов болатын. Құйрықтөбе қалашығында хандардың салтанатты сарайы кешенінің ашылуы, ондағы ағаш тақтаға ойып салынған қағандар өмірінің көрінісі үлкен ғылыми жаңалық еді. Отырар, Қаратау, Арыс өңірінде жүргізілген зерттеулер Қаңлы тарихындағы бірсыпыра шешілмеген мәселелердің бетін ашуға көмектесті. Мәселен, Қытай деректерінде айтылатын Қаңлы елінің астанасы Битяның орны Отырартөбе болуы мүмкіндігі. Немесе, Қаңлылардың тарихи әдебиеттерде айтылатындай көшпелі ғана емес отырықшы егіншілікпен айналысып, қалалары ірі сауда және мәдени орталықтар болғандығын растайтын деректердің қорлануы.

1971 ж. Оңтүстік Қазақстан кешенді археологиялық экспедициясы қайта құрылып, оның жетекшісі К. Ақышевтің орынбасары ретінде К.М. Байпақов тағайындалды. Осы экспедиция құрамында Байпақовпен бірге қызметтес болған археологиялық үлкен ұжым қалыптасты. Олар – Л.Б. Ерзакович, С.М. Ахинжанов, Б.Н. Нурмуханбетов, С.Ж. Жолдасбаев, Р.З. Бурнашева, В.А. Грошев, А.С. Загородний, Т.В. Савельева, В.Н. Настич, Ж.К. Таймагамбетов, Е.А. Смагулов, А.К. Акишев, Ю.И. Трифоновтар болатын. Оңтүстік Қазақстан археологиясының маңызды мәселелерін шешуге Х.А. Алпысбаев, М.К. Кадырбаев, А.Г. Максимова, Т.Н. Сенигова, А.Н. Марьяшев секілді мамандар да ат салысты.

1971-1976 жылдары Отырардың жоғарғы қабатында кең көлемдегі қазба жұмыстары жүргізілді. Қала құрылыстары, көшелер жүйесі, тұрғын үйлердің түрлері зерттелді. Жиналған материалдар кейінгі ортағасырлық Отырардаң әлеуметтік-экономикалық өмірінің кейбір жақтарын анықтауға мүмкіндік берді. Тұрғын үйлер кешеніндегі ғимараттарды санау арқылы қала халқының саны XVII ғ. 5500 адам болғандығын анықтау мүмкін болды. Ясы, Ташкент, Бұқара және Отырардың өзінде соғылған теңгелердің қазбадан көптеп табылуы Орта Азиядағы сауда-экономикалық қатынасында Отырардың маңызды орын алғанын көрсетті. Кейінгі ортағасырлық Отырарды зерттеу қазақ халқы мен оның алғашқы мемлекеттік құрылымы «Қазақ хандығының» қалыптасу тарихын неғұрлым тереңірек танып, білуге мүмкіндік берді.

Осы жылдар аралығында жүргізілген зерттеулердің жемісі мамандар жоғары баға берген тағы бір ғылыми маңызды монографияның (Акишев, Байпақов, Ерзакович, 1981) жарық көруіне арқау болды. Ол кітаптың да негізгі ғылыми түйіндерінің авторларының бірі К.М. Байпақов болатын.

1977-1985 жылдары Отырардың XIII–XV ғасырларға жататын құрылыс қабатында қазба жұмыстары жүргізілді. Сол дәуірдің тұрғын үйлер кешені мен қорғаныс құрылыс жүйесі ашылып, қыш ыдыстар кешені мен металдан, шыныдан жасалған бұйымдардан тұратын археологиялық олжалар мол табылды. Отырар мен басқа да қалалардың осы дәуір қабатында жүргізілген қазба жұмыстары Қазақстан, тіпті Орта Азия тарихында қалыптасқан жаңсақ көзқарасты теріске шығару мүмкіндігін берді. Ол Қазақстан мен Орта Азияның көптеген қалалары монғол шапқыншылығынан кейін тіршілігін тоқтатқан, отырықшы мәдениет үлкен күйреуге ұшырап, қазақтар көшпелі тіршілікке ауысқан деген теріс көзқарастар еді. Археологиялық қазба жұмыстары шапқыншылық салдарынан қираған көптеген қалалардың ұзамай қайта қалпына келтіріліп, оларда мәдени-экономикалық даму қайта дамығанын көрсетті. Отан тарихына толықтыру әкелген осындай іргелі өзгерістерді топтастыра келіп, ол туралы Қазақстан тарихының академиялық туындысына (Қазақ ССР тарихы, 1981) жазған да К.М. Байпақов болатын. Көп ұзамай археологиялық зерттеулердің нәтижелерін жалпыға жариялайтын тағы бір қомақты монография (Акишев, Байпақов, Ерзакович, 1986) жарық көрді.

Көк күмбезді мешіт пен монша секілді қоғамдық құрылыстар мен құмырашылардың кварталы да осы кездері қазылып, аршылды. Қазба кезінде табылған күміс бұйымдар мен теңгелердің көмбесі Отырардың сауда орталығы болғандығын аңғартады. Табылған теңгелерге К.М. Байпақов пен В.Н. Настичтің бірігіп жасаған сараптамасы қаланың Шығыс Түркістан, Мәуеренахр, Хорезім, Еділ жағалауы, Қырым және Таяу Шығыспен сауда қатынаста болғандығын (*Байпақов, Настич, 1981*) көрсетті. Ішкі және далалық саудада негізгі қолданыста болған Отырарда соғылған теңгелер Орта Азияда да еркін айналыста жүрген.

Оңтүстік Қазақстан мен Жетісу қалаларын зерттеу жұмыстары Байпақовтың докторлық диссертациясына арқау болды. Ол 1986 жылы Москвада (СССР ҒА археология институты) «Средневековая городская культура Южного Казахстана и Семиречья (VI–XVIII вв.)» атты тақырыпқа жазылған докторлық диссертациясын жемісті қорғап шықты. Диссертацияның негізгі тұжырымдары дәл осындай атпен жарық көрген мазмұнды монографияда (*Байпақов 1986*) жарияланды.

Ғалымның Қазақстан археологиясына қосқан үлестерінің қатарында ортағасырлық қалаларды баламалау мәселесі бір төбе еңбек. К.М. Байпақов анықтаған тарихи қалалардың орындары шынайы екендігін осы күнгі зерттеулер растап отыр. Осы бағытта жазылған маңызды мақалалары (*Байпақов 1977*) осы күнгі зерттеулерде кеңінен қолданыста жүр.

XX ғ. сексенінші жылдары К.М. Байпақов әлемдік тарихта айрықша орын алатын «Ұлы Жібек жолы» тақырыбымен де жемісті айналысты. 1987 ж. ЮНЕСКО – нің 24-сессиясында Ұлы Жібек жолы халықаралық жобасы кешенді түрде зерттеу мақұлданды. Осы халықаралық сауда жолының Қазақстан арқылы өтетін бөлігін зерттеу міндетін К.М. Байпақов өз қолына алған болатын. Он жылдан астам уақыт жүргізілген зерттеу жұмыстары «Ұлы Жібек жолының» Қазақстанда қала мәдениеті мен сауда қатынастарының дамуы үшін ғана емес, бүкіл әлемдік сауда-экономикалық және мәдени, саяси байланыстар үшін де аса үлкен маңызға ие болғандығын дәлелдеп шықты. Әсіресе Қазақстан жерінде Түрік қағанаты үстемдік құрып тұрған кезде «Ұлы Жібек жолы» қатынасының дамуы өзінің шарықтау шегінде болғандығы күллі әлемге әйгі болды. Жазба деректер мен бірсыпыра қалаларда жүргізілген қазба жұмыстарының мәліметтері осы кезде халықаралық сауда жолының басым бөлігі түріктердің толық бақылауында болғандығын көрсетті. Осы көрсеткіштер археологиялық қазба мәліметтерімен толықтырылды.

«Жібек жолы» бағдарламасын жүзеге асыру мақсатымен 1991 ж. сәуір айында Қазақстан Республикасы ұлттық комитеті құрылды. Комитет ЮНЕСКОмен біріге отырып ерте заманда Қазақстан арқылы өткен «Жібек жолы» бағытымен халықаралық экспедиция ұйымдастырды. Бұл шара әлемдік қауымның Ұлы Жібек жолына деген шексіз қызығушылығын оятты.

Алматыда «Взаимодействие кочевых и оседлых культур на Великом Шелковом пути» атты тақырыпқа әлемнің әйгілі ғалымдары қатысқан халықаралық конференция өткізілді. Осы шараларды Қазақстан тарапынан ұйымдастырушылардың бірі К.М. Байпақов еді. Осы шаралардың жемісті орындалуына аянбай ат салысқаны үшін К.М. Байпақовты, ЮНЕСКО арнайы шығарылған «Шелковый путь – путь диалога культур» медалімен марапаттады. Ұлы Жібек жолы тақырыбын зерттеуді К.М. Байпақов өмірінің соңына дейін жалғастырып келді. Айтылған тақырыпта жүргізілген зерттеулердің жемістері бірнеше мазмұнды монографиялардың (*Байпақов, 1977а, 2007*) жазылуына негіз болған. Ғалым ағамыз көрсетілген еңбектерінде басым бөлігі Қазақстан арқылы өткен халықаралық сауда жолының ғылыми ойдың, мәдени құндылықтардың, діннің екі бағытта қатар дамыған жолы болғандығын археологиялық материалдар негізінде тұжырымдайды. Бұл өз уақытына сай саудагерлер, саяхатшылар мен дипломаттар арқылы мәліметтің тарайтын маңызды да жылдам жолы болатын.

1989 жылдан «тарих, археология және этнология институтының» археология бөлімін басқарған К.М. Байпақов 1991 жылы «археология институты» жеке отау құрған кезде оның директоры болып тағайындалды. Қазақстан егемендік алып, қайта құрудың қилы сатысынан өтіп жатқанда ол басқарған институт тәуелсіз елдің тарихын түгендеумен айналысты. Он жылға созылған еліміз үшін ауыр болған экономикалық қиындықтарға қарамай археология институты Қазақ халқының тамыры мен тарихының Ресей құрамындағы кезеңнен емес, есте жоқ ерте заманнан бастау алатындығын дәлелдеп бақты. Нәтижесінде еліміз қалай аяғынан тік тұрса, археология да дәл солай табанын жерге нық тіреп, Қазақ халқының тарихи тамыры мен мәдениетінің дамыған елдермен бірдей екендігін, тіпті көптеген елдерден тереңде жатқандығын әлемдік ғылымға мойындатты.

Қазіргі кезде әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің арасында Қазақстан археологиясын білмейтін, оның заңғар жетекшісі К.М. Байпақовты танымайтын ел жоқ десек жаңсақ болмас еді. Археология институты шет елдің көптеген мамандарымен бірлескен зерттеулер жүргізіп, еуропалық мемлекеттердің бірқатарымен біріккен экспедициялар ұйымдастыруда. Америка, Франция, Италия, Германия, Жапония секілді дамыған елдердің белді мамандары қазба жұмыстарына қатысып, зерттеулерінің өз тілдерінде жазылған тұжырымдары арқылы Қазақстан тарихын өзге елдерге таныстыруда. Көп жылдан бері Ресей археологтарымен бірлескен экспедициялар жұмыс істеуде. Соңғы жылдары Корея мен Жапонияның мамандарымен ғылыми байланыс жақсы дамуда.

К.М. Байпақовтың ұстаздық еңбегі өз алдына бір төбе. 1966 жылдан бері қаншама маман археологтар университет қабырғасында одан дәріс алды. Ол «Қазақстанның ортағасырлық қалалары», «Ұлы Жібек жолы» курстары бойынша дәріс оқыды. Оның жетекшілігімен ғылыми дәреже қорғаған кешегі шәкірттері бұл күнде Қазақстан археологиясының белді мамандарына айналған. Осы күнге дейін К.М. Байпақовтың жетекшілігімен 20 ға жуық ғылым кандидаты және 10 ғылым докторлары қорғап шықты.

Президент Н.Ә. Назарбаевтің ұйытқы болуымен 2004 жылы басталған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру барысында қаншама жемісті жұмыстар атқарылды. Бағдарламаны орындауда археология институты да көп жұмыстар атқарды. Әсіресе Қазақстанның ежелгі және ортағасырлық қалаларын зерттеу мәселесінде. Көптеген қалалардың орнында жүргізілген қазбалар барысында ашылған монша, мешіт, медресе, салтанатты сарай орны секілді маңызды нысандарда қатыру, қалпына келтіру жұмыстары жүргізіліп, ашық аспан астындағы музейлерге айналдырылуда. К.М. Байпақовтың жетекшілігімен және тікелей қатысуымен Қаялық, Тальхир, Алматы, Құлан, Қасрибас, Усбаникет, Отырар, Кедер, Сауран, Янгикент, Жайық (*Байпақов*, 2013-14) қалаларының орнында жүргізіліп жатқан қазба жұмыстары Қазақстан тарихына толықтырулар жасайтын тың мәліметтер беруде.

К.М. Байпақов осы күнге дейін 50 ден астам жеке және бірге жазылған монографиялардың авторы. Жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған 4 оқулық, мектеп оқушылары үшін 8 оқулық жазып, 15 түрлі-түсті альбомдарды баспадан шығарған. Оның 600 ден астам ғылыми мақалалары орыс, қазақ, ағылшын, француз, неміс, т.б. көптеген тілдерде жарық көрген. Ол «Қазақ ССР тарихы», «Қазақстан тарихы» секілді көп томдық оқулықтардың бөлімдерінің авторы.

К.М. Байпақов білікті маман, жемісті ұстаз ғана емес танымал қоғам қайраткері. Ұлы Жібек жолының Қазақстан Ұлттық комитетінің мүшесі. «История цивилизации Центральной Азии» атты 6 томдықты дайындауда ЮНЕСКО халқаралық комитетінің мүшесі, «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы бойынша қоғамдақ кеңестің мүшесі. Ұлы Жібек жолы бойынша ЮНЕСКО-ның халықаралық expertі. Тарих және этнология институты жанындағы докторлық диссертация қорғайтын кеңестің төрағасы орынбасары, т.б. бірқатар кеңестерге мүше болды.

Карл Молдақыметұлының ғылым, білім, қоғамдық қызмет саласында атқарған еңбектері үкімет пен елбасы тарапынан және шет елдер мен халықаралық ұйымдар тарапынан жоғары бағаланып, көптеген орден, медаль, атақ, сыйлықтармен марапатталған. Оған «Средневековая городская культура Южного Казахстана» атты монографиясы үшін Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлық (1988), «Қазақстан ғылымы мен техникасына еңбегі сіңген азамат» атағы (1998) берілген. «Қазақстан ғылымына сіңірген еңбегі үшін» төсбелгімен (2002), «Парасат» орденімен (2003), ЮНЕСКО-ның әлемдік ғылымға қосқан үлесі үшін медалімен (2005) марапатталған. Ол Қазақстан Республикасы «Ғылым қайраткері» номинациясы бойынша «Жыл таңдауы» фестивалі мен «Алтын адам» конкурсінің жеңімпазы (2005). «Тарих, мәдениет, әдебиет және қолданбалы өнер» номинациясы бойынша ТМД елдерінің дипломы мен төсбелгісімен марапатталып (2006), «Платиновый Тарлан» сыйлығын жеңіп алған (2007). 2008 жылы Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындарының ассоциациясы «үздік автор» ретінде А. Байтұрсынов атындағы күміс медальмен марапаттаған.

Өмірінің соңғы жылдарында Карл Молдахметұлы археология саласында жүргізген зерттеулерін жинақтайтын «Древняя и средневековая урбанизация Казахстана» атты 4 кітаптан тұратын 3 томдық іргелі еңбегін жазып, баспадан шығарды. Қазақстан тарихы мен археологиясының аса маңызды ғылыми жинағы болған осы еңбегі жоғары бағаланып, ғылым мен техника саласындағы Ш. Уәлиханов атындағы мемлекеттік сыйлығымен марапатталды.

Карл Молдахметұлының алдына қойған үлкен жоспарлары бар еді. Ұлы Жібек жолы, Сауран қаласы секілді бірнеше ғылыми тақырыптарға бағытталған ғылыми жобалар дайындаған болатын. Әттең зұлым тағдыр іргелі жобаларын іске асыруға мүмкіндік бермей, бұл өмірден алып кетті. Ә.Х. Марғұлан атындағы археология институтының ұжымы мен ғалымның шәкірттері Карл Молдахметұлы жүргізген зерттеулерді әрі қарай жемісті жалғастырады деген сенімдемін.

К.М. Байпақов ұстазы К.А. Ақышевпен бірге 80-ші жылдары

К.М. Байпақов «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы барысында атқарылған жұмыстары жайлы журналистерге сұқбат беріп тұрған кезі. 2007 ж.

«Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы бойынша кезекті есеп беру жиналысы кезінде. 2007 ж.

К.М. Байпаков Қоғамдық кеңестің төрағасы М. Әшімбаевпен бірге

Отнан солга қарай: Ж. Смайылов, М. Хабдулина, К.М. Байпақов, Д. Талеев. Астана, 2010 ж.

Әдебиеттер

- Акишев К.А., Байпаков К.М., Ерзакович Л.Б. Древний Отрар (топография, стратиграфия, перспективы). Алма-Ата, 1972.
- Акишев К.А., Байпаков К.М., Ерзакович Л.Б. Отрар в XIII-XV вв. Алма-Ата, 1986.
- Акишев К.А., Байпаков К.М., Ерзакович Л.Б. Позднесредневековый Отрар. XVI-XVIII вв. Алма-Ата, 1981.
- Байпаков К.М. Великий Шелковый путь на территории Казахстана. Алматы, 2007. 486 с., илл.
- Байпаков К.М. Городище Куйрыктобе – город Кедер. Алматы, 2005. 183 с.
- Байпаков К.М. Древние города Казахстана. Алматы, 2005. Издание второе, дополненное. Алматы, 2007. 384 с. (на каз., рус., англ. яз.).
- Байпаков К.М. О локализации познесредневековых городов Казахстана // СА. 1977. С. 201-209.
- Байпаков К.М. О локализации средневековых городов Южного Казахстана \ Археологические исследования в Отраре. Алма-Ата: «Наука», 1977.
- Байпаков К.М. Средневековые города Казахстана на Великом Шелковом пути. Алматы, 1998. 214 с.
- Байпаков К.М. Ұлы Жібек жолы және ортағасырлық Қазақстан. Алматы, 1992.
- Байпаков К.М., Алдабергенов Н.О. Отрарский оазис. Памятники археологии, искусства и художественных ремесел. Алматы, 2005. 256 с. (на каз., рус., англ. яз.).
- Байпаков К.М., Воякин Д.А. Средневековый город Каялык. Алматы, 2007. 224 с. (на каз., рус., англ. яз.).
- Байпаков К.М., Настич В.Н. Клад серебряных вещей и монет XIII в. из Отрара // Казахстан в эпоху феодализма. Алма-Ата, 1981. С. 20-60.
- Байпаков К.М., Савельева Т.В., Чанг К. Средневековые города и поселения Северо-Восточного Жетысу. Алматы, 2005.
- Байпаков К.М., Смагулов Е.А., Ахатов Г.А. Средневековое городище Жайык. Алматы, 2005. 221 с. (на каз., рус., англ. яз.).
- Қазақ ССР тарихы (көне заманнан бүгінге дейін) бес томдық. 2. Т., Алматы: «Ғылым», 1981.
- Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін) төрт томдық. 1. Т., Алматы: «Атамұра», 1996.

D. Taleev

THE TRIUMPH OF ARCHAEOLOGY

The article describes the works of doctor of historical Sciences, Professor, academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan Karl Moldakymetovich Baypakov. Baypakov made a great contribution to the formation of Kazakh archeology, the study of the formation and development of urban culture. In addition, he made a great contribution to the study of the history of the great silk road, monuments of the Saks and Usun. He also achieved great success in the field of professional training and lectured students. Many state awards were awarded to him for his achievements in Kazakh science.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС БАЯНДАМАЛАРЫ

Алимбай Нұрсан. К проблеме совпадения рода и общины у казахов-кочевников (семипоклоленная экзогамная структура «ЖЕТИАТА» как община-социум)	3
Омаров Г.К., Бесетаев Б.Б. Краткое сообщение о результатах раскопок в Курчумском районе ВКО в 2019 г.	20
Дашковский П.К. Исследование двух курганов скифской эпохи в центральной части могильника Чинета-II в Северо-Западном Алтае	24
Кепин Д.В. Развитие археологического музееведения и памятниковедения в Украине	29
Қалыш А.Б. Каракалпаки Казахстана по материалам Всесоюзной переписи населения 1926 года	38
Нуржанов А.А. Научно-исследовательская деятельность Туркестанской археологической экспедиции (ТАЭ)	41

ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ ЖӘНЕ ЕУАЗИЯ АРХЕОЛОГИЯСЫ

Мерц И.В., Мерц В.К., Шакенов С.Т. Могильник Сапа – первый памятник афанасьевской культуры в Тарбагатае (первые результаты исследований)	47
Горячев А.А., Сараев В.В., Чернов М.А. Каменный инвентарь поселений эпохи бронзы Жетысу	52
Айтқұл Х.А., Ерсариев А.М., Стамкулова Г.А. Орталық Қазақстанның қола дәуірі тас еңбек құралдары (ҚР МОМ археология қоры негізінде)	63
Бедельбаева М.В. Изображения палиценовцев в наскальном искусстве Казахстана и археологические параллели	71
Каримова Д.О. Племена бронзового века Южного Таджикистана	78
Усманова Э.Р., Алтынбекова Э.К., Крупа Т.Н., Бубновене О.Д., Лукашов В.Н., Лукашова Е.С. Реконструкция костюма как способ представления культурного кода Великой степи в фестивале «Древних технологий и культурных коммуникаций «Desht-Thor» имени Тура Хейердала	83
Константинов Н.А. Перспективы повторного исследования объектов скифского времени Алтая (по материалам работ на Пазырыке)	92
Ямаева Е.Е. Наскальные рисунки в пазырыкской культуре Горного Алтая: к постановке проблемы формирования системы тамговых знаков тюрков	97
Tulegenov T.Zh., Kurbanali J. Funeral features of the saka of southeastern Zhetysu on the example of the Ornek burial ground	101
Сиздиқов Б.С., Жетібаев К.М., Гурсой М., Бахтыбаев М.М. Мыңтөбе қорымында жүргізілген археологиялық зерттеу жұмыстарының нәтижесі	105
Утубаев Ж.Р., Торезанова Н.Ж., Суюндикова М.К., Майданбекова М.М. Новые памятники Чирикратского оазиса	113
Утубаев Ж.Р., Шағирбаев М.С. Құланның рудимент сүйегінен істелген ілмек туралы	118
Бисембаев А.А., Хаванский А.И., Уразова А.Б., Жанұзақ Р.Ж. Елек өзенінің орта ағысында орналасқан ерте көшпенділер ескерткіштерінің зерттелуі (нәтижелері мен перспективалары)	123
Бисембаев А.А., Қуандық С.Р., Сарсенов Ш. Курган раннего железного века Бирлик I	129
Бисембаев А.А., Байымбетова Н., Болатова Г. Погребальный обряд сарматов Западного Казахстана (история исследований, некоторые аспекты, общая характеристика)	134
Мякишева О.А. Комплекс снаряжения средневекового кочевника из Восточного Казахстана (материалы археологического фонда ЦГМ РК)	140
Касенова А.Д. Первые источники об изваяниях Сарыарки в работах путешественников и ученых XIX – первой половины XX в.	147
Есбай С. Оғыз тайпаларының этникалық тарихы: тарихнамалық талдау	152
Тажекеев А.А., Алибай Б.Е. Керамический материал с городищ Сортобе 1 и 2 за полевой сезон 2019 г.	159
Бермаханова А.Б., Бегалиев О.Ж. Қошқар бейнесінің культтік мәні	164
	166

Жүнісханов А.С. Моңғол кезеңі бойынша Семейдің Ертіс өңірінен табылған жаңа археологиялық деректер	168
Арынов Қ.С., Бахтыбаев М.М., Мургабаев С.С., Жетібаев К.М. 2019 жылы Сығанақ қалашығында жүргізілген археологиялық зерттеулер	177
Айтқұл Х.А. Средневековые города Великой степи	
Ақымбек Е.Ш., Шагирбаев М.С. 2019 жылы Жетісу өлкесіндегі ортағасырлық ескерткіштерге (төрткүлдерге) жүргізілген зерттеу жұмыстары	181
Елеуов М., Талеев Д., Есенов С., Молдахмет А. Ежелгі Күлтөбе қаласы мен Мыңтөбе қорымында 2017-2018 жылдары жүргізілген зерттеу жұмыстары	195
Талеев Д.Ә., Ержигитова А., Шағырбаев М.С. Ежелгі Сауран (Қаратөбе) қаласының остеологиялық материалдары	201 209
Ахмедов Ж.З. Ахсикент – уникальный памятник Ферганской долины	211
Бахтыбаев М.М. Қазалы уезінің археологиялық ескерткіштерінің зерттелуі	
Петров П.Н., Белтенов Ж.М. Важные особенности монетного дела и денежного обращения Параба в правление чагатаидского хана Тармаширина	217
Джафарова Э.Б. Истоки археологических исследований в Азербайджане (по данным «Общества обследования и изучения Азербайджана»)	221
Амиров Е.Ш., Ихсанова Ж.Ы., Сейткалиев М.К. Проблемы типологии и пространственного распределения историко-культурного наследия Казахстана (статистический обзор)	225

ЭТНОГРАФИЯ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚ ЖӘНЕ ДӘСТҮР

Mustafa Aksoy. Yesevi Türbesi'nin Yurt (Boz Üy, Keçe Çadır) Geleneğiyle İlişkisi	229
Әжіғали С.Е., Әшім Б.Ә. XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басындағы Ақтөбе облысы мешіттерінің ерекшеліктері: 2019 жылғы Батыс Қазақстан кешенді этноархеологиялық экспедициясының кейбір нәтижелерінен	233
Калыш А.Б., Тәлім А.Т. Қарақалпақтардың келін түсіру салты	241
Арынова Д.С. Құстың образы бейнеленген музей жәдірлері жайлы зерттеу	244
Атыгаев Н.А. О некоторых символах власти (трон и корона: от Монгольской империи к Казахскому ханству)	247
Ахметжан Қ.С. Қабанбай батырдың шарайнасы	261
Батырева К. Традиционный костюм как ресурс развития экологического дизайна	269
Воронин Д.В. Историко-культурные процессы в Казахстане в конце XIX-первой половине 1930-х гг.	272
Ерболатов Қ.С. Қазалы аудандық тарихи-өлкетану музейінің қорында сақталған зергерлік бұйымдар топтамасы	282
Бергенова А.Ж. Казахская традиция почитания святых (аулие)	290
Бергенова А.Ж. Праздничная исламская обрядность	293
Ескекбаев Д. Қазақ және башқұрт халықтарының тарихи этнографиялық байланыстары	296
Зәкіржанқызы Г. Шыңжаң өлкесі Текес ауданындағы жер аттарының мәдени мәні туралы	301
Кадир Шахин. Исторические взгляды на название и значение «Сырдарьи»	303
Медведев В.В. Этнологический мониторинг студенчества: идентичности и практики современности	307
Муканова Г.К. История культуры и Великая степь: междисциплинарный принцип фарабиеведения	313
Нургожина Б.Е. Ювелирное искусство Казахстана. Полудрагоценный камень как апотропейный элемент	317
Тохтабаева Ш.Ж., Сагандыкова Н.Ж., Каримова Р.У. Интерпретация этиологии культурных параллелей	320
Тұрсынтайқызы А. Іле өңіріндегі жер аттары туралы	326
Тұяқбаев М.Қ. Қаратаудың күнгей бетінің топонимиясы	328
Шәйкен Ж.А. Қазақтың дәстүрлі тұрғын үй құрылысы хақында	334
Уәли Н. Дала малшылығының эко-биотехнологиялық кейбір қырлары	339
Уәли Н. «Аттың сыны» Абайды қайта оқығанда	345
Ахметжан Қ.С. Көшпелі қазақ қоғамындағы сауға институтының ерекшеліктері	349
Шойбеков Р.Н. Келін түсіруге байланысты салт-дәстүрлер	355

Шойбеков Р.Н. Көзге және көз тиюге байланысты байырғы ұғым-түсініктер 367

МУЗЕЙ ІСІ ЖӘНЕ МӘДЕНИ МҰРА

Агелеуова С.Е. Современные формы и направления рекламно-информационной работы (из опыта Центрального государственного музея Республики Казахстан)	367
Асылбеков К.М. Цифровая 3D модель экспонатов с разрешением текстуры 8K: Опыт Национального Музея РК	370
Ашимова Ү.Ә. Ғылыми-қор жұмысы: қор жинақтау және есепке алу (Қазақстан Республикасының Мемлекеттік орталық музейі тәжірибесінен)	375
Әлімбаев Нұрсан. «Отбасымен музейге» жалпы республикалық акциясының тұжырымдамасы (Алматы, 2019 ж.)	380
Әлімбаев Нұрсан. «Қазіргі отандық музей: жаңа тәсілдер мен өзекті іс-тәжірибелер» атты семинар-тренингтің тұжырымдамасы (ҚР МОМ тәжірибесінен) (Алматы, 2020 ж.)	397
Әлішев С.Ә. Қазалы ауданында орналасқан Қожаназар ишан мешіті	403
Батырева С.Г. Прикладное искусство калмыков: по материалам музейных коллекций России	405
Жанысбекова Э.Т., Оразбаева Х. Тюркская и славянская интерпретация образов-архетипов волка и собаки (на примере рассказа Б. Джилкибаева «Синий волк»)	410
Жунусова М.К. Практические методы оцифровки экспонатов в Центральном государственном музее республики Казахстан	419
Кистаубаева А.К. Изучение мемориальных комплексов Амре Кашаубаева и Дины Нурпейсовой (на основе фондов Центрального государственного музея РК)	422
Кущенко А.В. Культурно-образовательные программы Центрального государственного музея Республики Казахстан: формы, методы, приемы работы с посетителями	427
Мусаханова М.З. Новые подходы в обучении музейного дела (из опыта преподавания)	435
Расулов М.Ф. Отношение к памятникам истории и культуры Узбекистана в 80-годах XX века	441
Темиртон Г. Казахская музыкальная традиция в культурно-историческом измерении	448
Тілеуқабыл Ж.Ж. Қазалы аудандық тарихи-өлкетану музейінің құрылу тарихынан	457
Үркінбаева А.Ж. Археологиялық қазбадан табылған тас және қола моншақтар жайлы зерттеу	461
Юнусов М.А. Из истории комплектования фондов Самаркандского музея по культуре и искусству в 50–70 годах XX века	464

ЖАС ҒАЛЫМДАР МІНБЕСІ

Абилхамит Ж.А. Одонтологические исследования особенностей зубов у лиц различных национальностей и казахов	471
Алтаев М. Ортағасырлық Қастек қаласының керамикасы	474
Жумабаев Н.Ж. История антропологического изучения населения территории Казахстана до 1960 года	479
Калдыбаева Г.А. Знаковая функция средневекового орнамента	483
Каримолдақызы Г., Киембаева З. Арал аудандық тарихи-өлкетану музейі тарихы	486
Қанибаев Н.Т. «Қорқыт ата» мемориалды музейі кешенінің құрылу тарихынан	489
Қызырханов М. Ерте сақ кезеңіндегі оба маңы құрылыстарының ерекшеліктері	493
Оразай А. А.Н. Бернштамның оңтүстік-шығыс Қазақстанның ортағасырлық ескерткіштерін зерттеуге қосқан үлесі	496
Тауасарова Д.Р. Музей – киелі мекен	499
Федорук А.Н. К вопросу о появлении первых городов на территории Казахстана: проблема критериев выделения	502

ХАБАРЛАР

Талеев Д.Ә. Қазақстан археологиясының заңғары	505
	512

Нуржанов А.А. К.М. Байпаков – исследователь степной цивилизации (к 80-летию со дня рождения)	516
Бураев А.И., Нолев Е.В. Памяти выдающегося исследователя археологии Центральной Азии Сергея Владимировича Данилова (к 70-летию со дня рождения)	521
Омаров Ғ.Қ. Тарих ғылымдарының докторы, профессор Бибизия Кенжебекқызы Қалшабаева – 60 жаста!	
Байгунаков Д.С., Заурбекова Б.С. Ежелгі дәуірлер зерттеушісі – Ғалымжан Бексеитов (50 жылдығына орай)	522

Ғылыми басылым

**«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-
МӘДЕНИ МҰРАСЫ: ЗЕРТТЕУ, ТҮСІНДІРУ ЖӘНЕ САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ» атты
«ХІІ Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ**

17–18 сәуір, 2020 жыл

ИБ № 13777

Басуға 02.09.2020 жылы қол қойылды. Формат 60x84 1/8.

Көлемі 44,0 б. т. Тапсырыс №11239. Таралымы 30 дана.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.